

Paul Bagge.

Povl Bagge

30. november 1902-7. december 1991

Af Niels Thomsen

Povl Bagges far var den vestsjællandske bondesøn Jacob Hansen Bagge, der blev landbrugskandidat, derpå højskole- og landbrugslærer og endelig i næsten 30 år redaktør og medejer af ugebladet Vort Landbrug. Bladet nåede i hans tid 1883-1912 en betydelig udbredelse og en anset position, værdsat for redelighed og pålidelighed, som der stod i Tidsskrift for Landøkonomi ved hans død. Bagge og hans hustru skabte i villaen på Frederiksberg »et levende, åndeligt miljø, hvor man var optaget af litteratur og politik« i Grundtvigs ånd. Ægteparrets ældste datter Karen Bagge blev siden højt anerkendt som lærer og bestyrer af Nathalie Zahles skoler, Povls elskede storebroder Peter Fr. Bagge blev civilingeniør og gennem en menneskealder leder af F.L. Smiths cementfabrik i Rumænien, mens Ellen Margrethe blev gift med højskolemanden og historikeren Hans Lund. De andre børn var meget ældre end Povl, og han havde mistet begge sine forældre før han fyldte tolv år. Karen Bagge, der nu havde en god fast stilling, indrettede et nyt hjem for sig selv og de to yngste. Fra 1917 boede Povl gennem 28 år alene sammen med sin stadig ugifte storesøster.

Nogen helt lykkelig barndom fik han ikke, også fordi han var svagelig og endda som teen-ager blev ramt af en børnelammelse. Sammen med den lidt specielle familiære stilling som decideret lillebror, senere som ungkarl i et kvindemiljø, prægede det hans sind og optræden. Han var tidligt moden og voksen, kultiveret og velovervejet, altid lidt ældre end sin alder. Han fulgte da også godt med i skolen, hvor han knyttede fire livsvarige venskaber, og tog i 1920 en pæn studentereksamen. Matematisk – han ville være ingeniør ligesom sin broder. Men arbejdet på Polyteknisk Læreanstalt passede ham ikke, og efter et års forløb slap han studiet for at tage en højskolevinter på Askov.

Der var netop da samlet den bedste stab af højskolelærere nogensinde. Særlig glimrede fire yngre akademikere: polyteknikeren

J.Th. Arnfred, kemikeren Jens Rosenkjær samt to historikere, C.P.O. Christiansen og Povls 12 år ældre svoger Hans Lund. Stadig med fast rod i frisindet kristendom, liberal politik og dansk nationalitet, incl. den særlige interesse for Sønderjyllands danskhed, så og skildrede de fire unge lærere de store skred i vor indsiget i naturen, tilværelsen og samfundslivet, der netop da blev synlige. Dette perspektiv gennemsyrede de foredrag, debatmøder og halvprivate aftensamtaler, de afholdt, og det tidsskrift, de netop havde startet med titlen Dansk Udsyn. Povl Bagge var faldet godt til i det grundtvigske højskolemiljø, og han blev fanget af debatten om at forstå de store skift i udviklingslinjerne. Især de to historikere, C.P.O. Christiansen og Hans Lund, som begge var solide og velformulerede skribenter og foredragsholdere, æggede ham til at læse og tænke selv. Han valgte da at blive historiker.

Hjemkommen fra Askov begyndte han da i sommeren 1922 at studere til cand.mag. med historie som hovedfag. Som bifag valgte han dansk og engelsk, begge nyttige redskabsfag: Skønt matematisk student nåede han ubesværet beherskelse af engelsk, der nu ubetinget var den vigtigste vej til studier i samfundsforhold. Forøvrigt var Povl måske endnu mere end andre i sin generation fascineret af engelsk litteratur, mentalitet og livsstil. En væsentlig sidegevinst var det, at han nu på originalsproget kunne læse de engelske og amerikanske kriminalromaner, der hørte til hans bedste fritidsfornøjelser, og som langt senere gjorde ham til stifter af det danske Edgar Allan Poe Selskab. Bifagsstudiet i dansk kunne vel fremme en sikker og ubesværet sproglig udtryksform. Det klare og præcise udtryk blev siden hans stærkeste redskab som taler og skribent – et frygtet våben i polemik, men endnu i 30erne skrev han ofte kompliceret og tungt i lange latinske eller tyske sætningsopbygninger. Dansk bidrog derimod nok til hans forståelse af 1800-tallets litteratur, som siden blev en væsentlig kilde til Bagges dybe og brede indsiget i samme periodes tankeverden.

Men det var historie, han ville lære. Som universitetsfag lå det dengang i hænderne på tre betydelige og udadvendte fagfolk, alle omkring 50 år og alle med tiden medlemmer af Videnskabernes Selskab. De passede hver på deres måde undervisningen af de 50-60 studenter godt nok, men gik usædvanlig dårligt i spænd. Fredeligst var den konservative nationalist og Flensborgtilhænger Knud Fabricius. Han stod for 15-1600-tallets historie, og han leverede vel

her gennem et usædvanlig langt forskerliv større og vægtigere gods end kollegerne. Men de fleste studerende opfattede ham som fjern og distræt, og få nåede at udnytte hans store kvaliteter. De to andre var radikale, men ellers ikke enige om ret meget.

Aage Friis, der skulle dække historien fra 1715 og 200 år frem, havde før han blev professor været pressekonsulent for Udenrigsministeriet m.h.t. forholdet til Tyskland incl. Slesvig. Det førte til at han fra 1919 til sin død arbejdede med at udrede genforeningsspørgsmålets første fase 1864-1879. Han gjorde det ved samtidig at udgive alle væsentlige kilder og skrive en uhyre detaljeret fremstilling, resulterende i henholdsvis ti og fire store tykke bøger. Friis havde brugt samme tunge tosporede tilgang i det arbejde, der havde gjort ham til professor i 1913, nemlig bøgerne om de store statsmænd af Bernstorffslægten. Her havde han nærlæst både de diplomatiske akter og de mange private breve og optegnelser omkring sine hovedaktører. En kyndig og indfølelse indtrængende i disse kilder, deres baggrund og sammenhæng skulle afgive det underliggende mønster, som var den egentlige og eneste nøgle til at forstå miljøet, personerne og deres adfærd ud fra tidens egen opfattelse af problemer, muligheder og værdier. En slags ustruktureret interview af fortidens vidner, hvis tale i eget sprog afdækker tingenes virkelige sammenhæng, ret uafhængigt af historikerens spørgsmål og hypoteser. Det må i fagsproget kaldes historistisk orienteret forskning.

Positivist var derimod hans kollega, handels- og middelalderhistorikeren Erik Arup. Med den klassiske kildekritiks teknik, som han beherskede og tilbad, ville han uddrage de centrale kendsgerninger af kilderne, for så ved logiske slutninger frit at forbinde dem indbyrdes til et sandt billede af strukturer, begivenheder og udviklinger i fortiden. Ad denne vej begyndte han en i mere end een forstand radikal omskrivning af Danmarks historie, idet dog udvælgelsen og struktureringen af de uddragne fakta i høj grad hvilede på hans egen common-sense-baserede historiske materialisme. Det var mest den, der tog glansen af konger, krige, adel og anden national romantik og satte landbruget, handelen og almuens kår i centrum.

Første bind af Arups Danmarkshistorie (1925) stempledtes som helligbrøde af harmfulde lægmænd og som ideologisk forvredet tendensforskning af flere historikere. Og andet bind (1931) led

samme medfart. Men mange yngre historikere og hele den »frisindede« opinion var begejstrede. Arup, der var en bidsk og vittig polemiker, tog heftigt til genmæle og modangreb ind i »fjendens lejr«, ja, stemplede Friis' forskning som metodisk antikveret. Det førte til tyve-årig borgerkrig blandt historikere. Den kulminerede i en nådesløs kamp om et professorat i 1936 (inclusive en injuriersag i retten), men gav dønninger endnu længe efter.

Povl Bagge skrev 50 år senere (1976) om Arup: »Jeg kunne jo lige så lidt som mine jævnaldrende medstuderende undgå at blive fortryllet af hans talent som skribent og hans charme som lærer ... Jeg beundrede hans idérigdom og skarpsindighed, vel også hans polemiske evne. Men i min studietid ... var jeg ikke ... ubetinget på hans side« i striden og »stod desuden personligt hans modpart Aage Friis nærmere«. Fundamentalt gjaldt dette faktisk også metode-synet, selvom debatten havde åbnet hans øjne for at »Friis savnede den specielle kombination af evner, som er forudsætningen for en indtrængende, frugtbar kildekritik«, som han skrev i sin nekrolog 1950. Heldigvis lå hans interesser først og fremmest i de senere perioder. Han skrev sit store speciale til Fabricius, om »Christian IIs hær. Dens rekruttering og forsyning«. Det fik en meget positiv bedømmelse. Og så havde han i øvrigt passet sine studier godt og stadigt, så han efter seks år i sommeren 1928 tog en smuk eksamen – 8³/16, nærmest svarende til et 10-tal idag, ikke udmærkelse men tæt ved.

Allerede året før var han begyndt at undervise som lærer på Rødning Højskole, hvor svogeren Hans Lund nu var forstander. Han huskede den gode tid på Askov, der dengang havde været ved at blive et frit universitet à la Grundtvigs tanker om »skolen i Soer«. Men hverken elevmaterialet eller ressourcerne i Rødning kunne måle sig med Askov, hvor han blev sat ind på forefaldende arbejde, f.eks. undervisning i sang. Han var også selv blevet en anden, præget af synsmåderne på universitetet og i storbyen og uden smag for doktrinær og klassepræget landboliberalisme. I 1929 tog han tilbage til København, da Aage Friis gjorde ham til medarbejder ved sit store udgivelsesprojekt Nordslesvigpolitikken i paragraf 5s tid (1864-1879).

Længere frem overtog Bagge redaktionsledelsen af kildeudgaverne, og det var også ham, der tilsidst afsluttede og udgav sidste bind af Aage Friis' store fremstilling – forsynet med et PS om Bag-

ges lidt afvigende fortolkning (1959). Men i ti år var hans arbejde at indsamle, redigere og realkommentere alle relevante diplomatiske aktstykker og andre tekster både fra danske og udenlandske samlinger (i to forskellige serier). Jeg er ikke ene om at mene, at dette Sisufos-arbejde på tæt ved 5000 sider slugte kræfter, der var en bedre sag værdig. Men det gav et par yngre historikere lidt levebrød ved relevant arbejde i en tid med stor ledighed for magistre. Deriblandt Povl Bagge. Han fik tilmed på den konto mulighed for et længere ophold i Moskva, hvor han sammen med et par andre nordiske historikere gennemgik ældre russiske statsarkiver for at lokalisere dokumenter om nordiske forhold.

Det gjorde han tilfredsstillende, skønt han ikke kunne meget russisk. Efter hjemkomsten fik han chancen at vise sine evner med endnu en vigtig side af historiefagets håndværk, da Povl Engelstoft knyttede ham til den nye 2. udgave af Dansk biografisk Leksikon. Frem til dette værks afslutning i 1944 skrev eller omredigerede han 96 kortere biografier af kendte landsmænd fra 15-16-1700-tallet. Det gav øvelse i kontant og økonomisk informationssøgning og i knap, præcis formulering. Desuden lærte han adskilligt af Engelstofts sikre og indsigtfulde portrætter af 1800-tallets politiske førerskikkelser, hvoraf han senere selv fremhævede dem om Hørup og Monrad (Biogr. Leks.3. udg. bd. 4, 1980, s. 197).

Da han nu, stadig ugift og kun deltidsbeskæftiget, kunne begynde at samle sig om en større selvstændig afhandling, valgte han netop at skrive om Monrad. Det danske folkestyres etableringsfase og særlig »mændene fra 48« fascinerede ham, fordi idéer og visioner da endnu syntes at have virkelig magt ved siden af håndfast interessepolitik, og fordi uafhængige personligheder endnu kunne klare sig mellem partibosser og levebrødspolitikere i kraft af deres argumentation. Som indgang havde han efter eget udsagn »Det glimrende hovedværk om Danmarks historie 1848-1866, N. Neergaards Under Junigrundloven«. Og den højintellektuelle teolog og statsmand D.G. Monrad havde jo ikke blot grebet afgørende ind i to af nationens skæbnestunder, 1848 og 1864. Gennem et yderst konkret arbejde med bevillinger og lovparagraffer formede han også blivende arbejdsformer og normer for den nye statsskiks daglige virke. Bagge havde nogle år før (1930) set dette belyst af Albert Olsen, siden Povls forgænger i professoratet.

Nu tog han det selv op i en strengt målrettet monografi om »Mon-

rads statstanker«. Bogen gennemanalyserer Monrads standpunkter og argumenter til de nye danske forfatningsorganers indbyrdes forhold og rette opgaver, idet der bag Monrads tilsyneladende bratte skift og markeringer af særstandpunkter påvises en fast konstitutionel grundtanke: Som Junigrundlovens egentlige ophavsmand og tilhænger af Hegels tro på statens historiske mission satte han det frie og ordnede folkestyres funktionsevne over alle andre mål og hensyn – incl. valgretsregler, økonomisk liberalisme og magtens tredeling. En væsentlig, men nok underspillet konklusion var afvisningen af eftertidens forfladigede og uhistoriske fremstilling af den nationalliberale politik i analogi med moderne interessepolitik. Klart historisk inspireret var det jo også at opsøge en tidsalders bærende tanker gennem en stor personlighed, og at fremhæve, at de enkelte standpunkter kun kunne forstås i deres sammenhæng med hinanden såvel som med tiden og stedet. Der var dog også i udvælgelsen og perspektivering af de analyserede standpunkter tale om et valg, som var bestemt af et givet, om end ikke meget specificeret mønster (eller analyseskema) for elementernes betydning – ingen løs tro på, at kilderne af sig selv ville give det sande og fuldstændige billede, når observationerne bare var mange nok.

Der lå et overvejet metodevalg bag de mange skarpsindige enkeltanalyser i denne doktorafhandling, der blev bedømt af de tre professorer i historie, antaget i december 1935 og forsvaret den 5. marts 1936. Der var ikke tale om et elevarbejde. Men det hjalp ikke – søer kender grise på lugten. Friis kaldte afhandlingen for en god og nyttig bog, der kun savnede fylde – f.eks. en sammenligning med andre nationalliberale førere – og en klar samlende linje i stoffet. Den var nu ellers klar nok, hvad præses fremførte bestemt, omend højst urbant. Af Arup fik Bagge til gengæld kun »lidt ros og megen kritik«. Det ventede bombardement af rammende og vittige bemærkninger gik mest på, at også forskere af nyere historie måtte lære moderne kildekritik. Modsat Friis', der blev trykt i Historisk Tidsskrift, kendes Arups opposition kun fra avisreferater. Af disse fremgår det også, at handlingen skal være »forløbet på en usædvanlig smuk og værdig måde, ikke mindst som følge af præses' elegante og formfuldendte akademiske fremtræden«. Den blev end ikke rystet af et indlæg ex auditorio fra en yngre pelsklædt dame, som med fremmedartet accent fastslog, at alle de omtalte ulykker skyldtes jøderne.

Men dr.phil. blev han, og han var kun 33 år, hvilket Friis (der selv havde disputeret som 29årig) fremhævede som langt at foretrække for den mærkbare tendens til at udskyde og udvide afhandlingerne. Alligevel havde Bagge selvfølgelig ingen reel chance, da han endnu før disputatsen var forsvaret søgte det professorat, som netop blev ledigt ved Friis' afgang. Bedømmelsesudvalget var så uenigt, at det endte med at udskyde afgørelsen til en forelæsningskonkurrence, hvor Arups kandidat, den økonomisk orienterede marxist Albert Olsen, på målstregen sejrede over to andre dygtige modne forskere. Forinden havde Bagge trukket sig ud af løbet, og han undlod at søge det professorat, der nu blev ledigt i Aarhus, da Albert Olsen flyttede. Imens var han blevet ansat i det statslige arkivvæsen, foreløbig med arbejdsplads på Landsarkivet for Sjælland. Han kunne så blive boende midt i København, få lettere adgang til de arkiver, der var de vigtigste for hans forskning – og bruge en del af døgnet på den.

Povl Bagge arbejdede derpå som arkivar i næsten ti år fra 1937, bl.a. gennem hele krigstiden. Det hævdes, at han ikke udviste den helt store energi på Landsarkivet, hvis opgaver for en stor del er af administrativ/organisatorisk karakter. Men forskningsmæssigt blev det en rig arbejdsperiode med flere skiftende opgaver, som han selv valgte. Noget gik i forlængelse af den fortsatte virksomhed med kildeudgivelse for Aage Friis – bl.a. et kapitel om Frankrigs holdning til Slesvig 1864-71 (til et populært bogværk), og korte anmeldelser af nye tyske bøger om det slesvig-holstenske spørgsmål – tolerant over for de traditionelle nationale modsætninger, vagtsom over for nye signaler. En anden linje var ny, nemlig retshistorien – i hvert fald når man ikke husker hans interesse for detektivromaner. I festskriftet til sin gamle lærer og mentor Aage Friis (16.8.1940) skrev han et »småskrift« på 14 sider om lensmand Torben Oxe, som Christian II lod henrette i 1517 efter en siden anfægtet retssag. Den kunne Bagge sætte i skarpere lys ved detektivisk kildelæsning og juridisk sans. Han fik samtidig leveret et lille rap til den store kildekritiker Arup – men så venligt, at den store mand takkede på en billet.

Jurister har siden dvælet ved artiklen som en lille perle. Det skarpe blik for magtmisbrug under dække af lovens lighed og domstolens uafhængighed viste Bagge senere, da han i 1944 var officiel opponert ved Aarhus universitet mod arkivarkollegaen Harald

Jørgensens disputats om trykkefriheden i enevældens sidste år (1799-1848). Bagge gik meget tæt og kritisk imod påstanden om, at domstolene i stor uafhængighed af regeringen reelt havde vogtet presse- og ytringsfriheden. Da den 18 sider lange opposition blev trykt i 1946, medførte den et skarpt replikskifte med doktorandens fader, den nys afgåede højesteretspræsident Troels G. Jørgensen, hvis retshistoriske bøger Bagge fulgte årvågent, med sans for både skidt og kanelen. Det kan nævnes, at Bagge senere var redaktør af værket om Højesterets historie ved trehundredårsjubilæet i 1961 – ligesom han havde været en af de tre redaktører af bogen »Centraladministrationen 1848-1948«, der jo også berørte hans Monradstudier.

Videre bør man nævne Bagges indlæg i debatten om forholdet mellem Danmark og Norge gennem 1700-tallet. Det var det, som havde været emnet for den omtalte professorkonference i 1936 og da havde fået tre ansøgere – Albert Olsen, Hans Jensen og Vilhelm la Cour – til at skrive hver sin bog om emnet. Bagge kunne her med sikker hånd påpege både fortrin og begrænsninger ved de tre yderst forskellige tilgange. Dette førte ham logisk videre til at angribe et grundlæggende spørgsmål i fagets teori – dets særlige karakter som videnskab, vilkårene og målene for historisk forskning. Det skete med artiklen »Om historieforskningens videnskabelige karakter« (1940), hvis indhold han senere varierede i forskellige mindre artikler.

Bagges udgangspunkt var en artikel af den moderne kildekritiks skaber på dansk grund, Kristian Erslev fra 1911. Erslev havde samtidig genudgivet sin metodelærebog med titlen »Historisk Teknik« for at understrege, at kildekritikken ikke gav historien en videnskabelig metode, kun værktøj til etablering af data, og på anden vis opblødt sit hidtidige skarpe skel mellem »levninger« og »beretninger«, og dermed gået et stykke væk fra den klassiske kildekritiks slagvej, hvad Arup senere heftigt bebrejdede ham. Men kun et stykke, thi han hævdede, at der var to slags historie: dels historievidenskab og dels historieskrivning. Den førstnævntes opgave var ikke at skildre, men at forstå fortiden til bunds, og det kunne man nå ved perfekt brug af kildekritikken, men kun for afgrænsede spørgsmåls vedkommende. Syntesen, sammenfatningen af en længere udvikling og en samfundsstruktur, krævede nemlig reelt langt større frihed. Historieskriveren må arbejde med begrænsede krav til doku-

mentation for at kunne give en »livfuld og anskuelig fremstilling« af fortiden, at »følge årsagernes kæde tilbage til den fjerneste old«. Han må stå »med fødderne fast plantede i vor egen tid« og bundet af sin egen livanskuelse. Da historievitenskab kun kan bære punktundersøgelser, ikke syntesen, er faget ingen rigtig videnskab, thi en sådan søger jo det almene, udviklingens og naturens love.

Nogen åben debat havde dette ikke vakt, men spørgsmålet lå latent i faget. Arup og hans lærlinge måtte afvise tvedelingen, da de mente, at forskningen ved rigtigt valg af opgaver, data og udgangspunkt kunne »udlede de empiriske lovmæssigheder, som har almen gyldighed uanset tid og rum« (Ladewig 1976), så historieskrivningen blot var forskningens talerør til publikum. Følgen var logisk nok mere specialisering, fra 30'erne og ind i 60'erne især om økonomiske og sociale forhold – men heller ikke det gav objektivitet ud over de underliggende og stadig ikke-erklærede grundparametre, og sammenhængene fortonede sig. I den anden ende blomstrede populære samleværker op med uhæmmet frie fortolkninger i den knæsatte subjektivitets hellige navn.

Povl Bagge imødegik i 1940 både Erslevs og Arupernes problemstilling ved at vise, dels at det anlagte positivistiske videnskabsbegreb er for snævert, dels at delingen mellem historievitenskab og historieskrivning er uholdbar. Historisk forskning behandler udvalgte dele, aspekter og årsagsforbindelser i fortiden, ikke for at gengive dem som de var, men for at etablere visse hovedtræk i deres særlige (individualiserede) historiske sammenhæng med hinanden og med omgivelserne. Selvom den kun sjældent direkte bidrager til opstilling og falsificering af love for samfundets liv og udvikling, sådan som de andre samfundsvidenskaber, er den i sit væsen generaliserende, da den søger sammenhænge, ligheder og forskelle. Mønstre, ville jeg selv sige.

Dette mål har ifølge Bagge også al ordentlig historieskrivning. Den hverken kan eller vil følge Erslevs påbud om at give nutidens mennesker et sanseindtryk af samme type og indhold som det, de i dag får af virkeligheden omkring sig. Der er kun tale om en gradsforskel mellem oversigtsfremstillingen og detailanalysen. Og netop fordi de begge søger sammenhænge og ikke trivialiteter, er de principielt underkastet samme grundvilkår. De er begge også, men ikke alene, afhængige af ophavsmandens skabende virksomhed, derunder hans fantasi, som Erslev mente, kun historieskrive-

re og kunstnere brugte. Derfor bliver resultaterne påvirket af personlig begavelse, erfaring og holdning, såvel som af situation og miljø. Men altså udtrykkeligt *også*, ikke *alene*. Det samme gælder mere eller mindre al slags empirisk videnskab, der jo bl.a. skal bygges på andres forskning for at se fænomenernes forudsætninger, betingelser og følger, d.v.s. sammenhæng.

Netop i sommeren 1940 havde de fleste andet at tænke på, og den bølge af historisk interesse, som kort efter skyllede ind over landet i kølvandet på det nye nationale fællesskab, krævede folkelige skrifter, ikke historisk metode. To år senere kom dog i en forkortet udgave i Nordisk Tidskrift, og i 1943 måtte Bagge i to kronikker i Social-Demokraten forsvare sine synspunkter mod slavisten og marxisten professor Stender-Petersen. I 1952 skrev Bagge på udfordring af den berømte og stærkt historisk interesserede romanforfatter A.M. Hansen et indlæg i debatbogen »Videnskab og livssyn«, der viste, at hans mening om sit fag lå ganske fast.

Når den ikke blev åbent modsagt af fagfæller, skyldtes det nok også, at den trods alt indeholdt en fremstrakt hånd. Vist stod han Friis og historismen nærmest, med sin fremhævelse af historiens Einmaligkeit og ønsket om at forstå strukturer, personligheder og bærende idéer i fortiden på fortidens egne præmisser. Men han havde dog også advaret mod at løsrive syntesedannelsen fra empirien (som i romaner) og indskærpet pligten til at generalisere »gennem udvælgelse og ordning, og hverken ved en fuldstændig rekonstruktion af det forbigangne eller ved blot at udtømme det overleverede stofs meddelelser, hvis nogen af delene ellers havde været muligt«. På det grundlag kølnedes stridslysten. Det er påpeget (af Ladewig), at Albert Olsen efterhånden selv nåede frem til en »betoning af betydningen af samtidens normer som vurderings- og forståelsesgrundlag«. Andre af Arups elever som Astrid Friis og Aksel E. Christensen, der begge havde disputeret i handelshistorien, var også på vej ind mod midterbanen.

I mange år var der reelt stilhed på den centrale metodefront i historiefaget, skønt der naturligvis ind imellem lød skud fra håndvåben i forbindelse med anmeldelser. Mest interesseret var Bagge selv. Han erkendte nu direkte sin forankring i historismen, som efter 1945 havde en genopblomstring. Et logisk korrelat var det standpunkt, at historien nok på mange måder kan samarbejde med »de andre samfundsvidenskaber«, og også hente mange tek-

nikker og tolkningsmuligheder fra dem, fordi råstoffet jo ofte er det samme, men at historien står for sig som individualiserende med sigte på meget nuancerede forklaringer, der sammenbinder mange slags faktorer og ikke søger at etablere generelle love (1969).

Efterhånden balancerede Bagge nok i nærheden af det relativistiske standpunkt, at de fleste problemer med udbytte kunne studeres fra adskillige forskellige udgangspunkter, men at udbyttet i høj grad afhang af forskningsindsatsens kvalitet og fleksibiliteten i forhold til emnet. I en stor anmeldelse af en lille metodebog (H.P. Clausens) skrev han: »Jeg ser ikke en ulykke i det e.m.m. store subjektive element i vort arbejde. Det er med til at give historien dens rigdom og stimulere forskningen. Og det forhindrer mig ikke i at tro, at stadig flere sider af fortidens liv bliver belyst fra forskellige synspunkter gennem redelige undersøgelser, selvom »sandheden om fortiden« er uopnåelig« (1966).

I de sidste af sine aktive år oplevede han at se en stærkt forøget interesse for fagets videnskabsteoretiske og metodiske problemer. Bølgen var desværre i nogen grad løsrevet fra evnen eller viljen til egentlig udforskning af fortiden og forbundet med et ideologisk sigte, som var Bagge aldeles fremmed. Han blev alligevel rost for sit opgør med positivismen, betragtet og omtalt som sin generations ubetinget førende skikkelse på feltet og gjort til genstand for flere skrifter. Det bedste af dem var et speciale af Mogens Rüdiger, senere udgivet som stencil af Den danske historiske Forening (1984). Jeg har fundet det eksemplar af specialet, Bagge selv læste, og som han forsynede med mange blyantsantegninger i margin. De udtrykker næsten alle enighed med teksten, så jeg går ud fra, at han kunne tilslutte sig den givne fremstilling.

Derfor skal jeg herefter vende mig til andre sider af Bagges liv og virksomhed. Krigsårene tilbragte den allerede midaldrende, men endnu ugifte arkivar og dr.phil. på Landsarkivet i København. Et vidnesbyrd om hans stigende faglige status var det, at han fra 1943 blev medredaktør af Historisk Tidsskrift. Ellers var han stadig mest sysselsat med mindre artikler og større udgivelsesarbejder. Af disse bør især nævnes starten på de fire bind med Danske politiske Breve fra 1830erne og 1840erne (udg. sammen med Povl Engelseftoft, 1945-1958) – et meget værdifuldt arsenal for skildringer af denne periode, fordi folk jo dengang skrev rigtige breve og des-

uden lå under for censuren af trykte skrifter. Og så var der selvfølgelig stadig samarbejdet med Aage Friis, der nu i stigende grad forlod sig på Bagges indsats og faglige dømmekraft, omkring kilderne til Nordslesvigspørgsmålet. Dette værk gav Bagge en helt uventet gevinst, som på alle måder langt oversteg både honoraret og den faglige prestige. Den 21. marts 1943 mødte han om formiddagen op i Udenrigsministeriet for at aflevere endnu en pakke manuskript til gennemsyn af den derværende bogcensur. Han blev modtaget af en smuk yngre dame, translator Gudrun Thiele, med hvem han faldt i snak. Da Royal Air Force kort efter indledte et virkeligt bombardement i City, måtte man i kælderen. Det førte umiddelbart til en noget længere samtale mellem de to, snart til flere møder uden for tjenestetiden og hen over sommeren til beslutning om ægteskab, der blev indgået i Holmens kirke den 8. december 1945.

Samtidig med denne revolution i privatlivet smilede lykken også tjenstligt til Bagge, da han fik stillingen som landsarkivar for Fyn fra nytår 1946. Trods bolignøden kunne de nygifte derfor meget hurtigt flytte til eget hjem i tjenesteboligen i Odense, hvor de trivedes ganske godt, og hvorfra Gudruns initiativ bragte dem ud på et par store udlandsrejser – bl.a. til England, som Bagge nu så for første gang. Men de var jo begge om man så kan sige usædvanlig indfødte københavnere og længtes efterhånden hjem. Bagges embede stillede især krav af administrativ art, hvilket ikke havde hans særlige interesse.

For at vinde mere tid til forskning var det rimeligt at tænke på universitetet. Midt under krigen – i forårssemesteret 1944 – havde Bagge påtaget sig et vikarjob som lærer ved Aarhus Universitet. Han boede hos professor Bøggild Andersen, som havde fået tilkaldt ham, og som han kendte både fra studietiden og fra Ruslandsrejsen. Med undtagelsen af den lidt yngre Gudmund Boesen, som blev museumsinspektør på Rosenborg, var den højt begavede, men lovlig følelsesbetonede og sarte Bøggild den historiker, som stod Bagge nærmest både personligt og m.h.t. fagligt udgangspunkt. Erfaringen i Aarhus, der også havde ført til den omtalte debut som officiel disputatsopponent, havde været god nok, men de første stillingsopslag efter krigen gav ikke Bagge chancer. Men i oktober 1949 døde Albert Olsen, og man opslog straks hans stilling som professor i historien efter 1750.

Bagge var blandt de seks ansøgere, og han var en af de to, som efter ni måneders granskning blev erklæret ubetinget kvalificerede. Bagge og den ti år yngre svensker Sven Ulric Palme ansås »for at være de øvrige ansøgere klart overlegne – dr. Bagge ved produktionens modenhed, gennemgående høje kvalitet, metodiske sikkerhed og ægte videnskabelige ånd, dr. Palme i kraft af produktionens store omfang og alsidighed«. Udvalget, der bestod af de tre danske historieprofessorer, en svensk og en kunsthistoriker, foreslog sagen afgjort ved en forelæsningskonkurrence mellem de to, men da Palme herpå stod af, anbefalede de eenstemmigt at ansætte Bagge, om hvis fortjenster det hed: »Dr. Baggens videnskabelige produktion er ganske vist ikke særlig omfattende, men bærer tydelig præg af grundige og alsidige studier på mange af historiens områder, metodisk, politisk og idéhistorisk. Han er forsigtig og tilbageholdende i sine konklusioner, men selvstændig og moden i sine problemstillinger«. På det grundlag blev Bagge professor i historie 1. januar 1951.

Der var hårdt brug for ham som underviser. Der var kun 150 historiestuderende, men de faldt i fem-seks studietrin med hver sine krav, der fortrinsvis måtte imødekommes af de tre professorer og den enlige lektor Henningsen. Da denne i 1953 også blev professor og fik ansvar for Danmarkshistorien efter 1914 og verdenshistorien efter 1870, undergik Baggens professorat en helt nødvendig reduktion. Han stillede høje krav til sin undervisning, og fraset det halve år i Århus var han 48 år, før han kom til at undervise. Emnefeltet for hans timer forblev faktisk ret snævert begrænset, med en meget stærk koncentration omkring Danmark gennem 1800-tallet, endda uden megen økonomi.

Bagges ringe spændvidde i tid og rum blev dog efterhånden mindre følelig, da flere nye unge lærere efter 1960 overtog hver sit mindre undervisningsfelt. Og når han var på sin hjemmebane med idéer, statsmænd, partidannelser og forfatningsproblemer i Danmark mellem 1830 og 1901, klarede han den helt fremragende videregivelse af indsigt og perspektivering. Han satte naturligvis snart kræfter ind på fagets metode, historie og placering gennem de hertil beregnede kurser. Men hans egentlige oplæring af andre i historisk forskning skete ved diskussioner i forbindelse med opgaveskrivning og andre konkrete problemløsninger, som han tog tiden til at følge tilbunds. Det var specialerne, det gjaldt om – han

lod nok i langt højere grad, end de fleste gør idag, studenterne om selv at forme de afgørende strukturer, men de, der ville og kunne, fik lært at reflektere deres stof i mere end een dimension.

Skønt hans systematiske bidrag til historiens teori, som før nævnt, satte debat igang, var det også på denne konkret problemrettede måde, han fik størst betydning for historisk forskning som helhed. Hans disputatsoppositioner var ikke så mange, som vi nu husker dem, kun et dusin, men de spændte over en ret stor del af Danmarks nyere historie, og der var gjort meget ud af dem. Bagge lagde sin enestående analytiske evne i at fremdrage og efterse disputatsens grundlag og argumentation og få præses til at forsvare sine metodiske valg og slutninger. Ofte gik han så tæt på, at det omtrent fik karakter af tyrefægtning, selvom nådestødet undertiden udeblev.

Det var ikke bare negativ opposition – undertiden drøftedes også alternative analysemetoder eller kildematerialer, hvorved Bagge benyttede både sin kundskab som arkivar og sin veludviklede fantasi. Men den centrale funktion var den regulerende, indskærpningen af de metodiske regler gennem påpejning af forsyndelser og forglemmelser – mest af alt de ubeføjede slutninger. Også på andre måder gik han ind i rollen som historieforskningens dommer og linjevogter – bl.a. i mange kortere og længere anmeldelser, de fleste trykt i *Historisk Tidsskrift*, og efterhånden også de vurderende persontegninger af fagfæller i nekrologer sammesteds (eller i dette Selskabs beretninger).

Bagges faglige indsigt, retfærdighedssans og nøgterne dømmekraft gav denne indsats bred accept i faget. Desto hårdere ramte det så desværre, når Bagges jugement en enkelt gang sløredes af idiosynkratisk impuls, som fik ham til at slå lovlig hårdt ved tegn på bluff, sjusk og arrogance. Den barske behandling fra en i øvrigt meget venlig og forstående universitetslærer kunne ikke blot ramme synderen selv, men undertiden også påvirke andre. Den offentlige rettergang, som Bagge jo ikke er alene om, men måske udøvede mere end andre, kan give unge forskere gavnlig og frugtbar vejledning. Men nogle kan skræmmes til tavshed og passivitet – og andre måske finde det klogt at blive ved mere begrænsede problemer og kendte metoder, end de ellers kunne have tænkt på. Kreativitet og vovemod kunne måske have fået mere stimulans.

Det var dog ikke det vigtigste, at det han udrettede som fagets

dommer og linjevogter – bestemt heller ikke hans hensigt. Han var ingen puslemor, men venlig og hjælpsom over for alle unge historikere, som både var begavede og »redelige« – et nøgleord i den standard, han satte for sit fag. Som organisator virkede han også på flere områder for at hjælpe fremtidens forskning. Til de før nævnte store kildeudgivelser lagde han fra 1959 sammen med to unge historikere udgivelsen af historikeren og statsmanden P. Munchs erindringer. Det var den første frugt af det Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie (DNH), som Bagge i 1959 tog initiativ til. Det var Bagges ry som en seriøs og ansvarlig historiker, måske også hans velkendte sympati for Det radikale Venstre, der skaffede både de økonomiske midler og særlig adgang til ellers lukket kildemateriale. Under DNHs aegis gennemførtes gennem de følgende 10-15 år et for danske forhold meget omfattende forskningsprojekt i Danmarks historie under besættelsen.

Selv fik han ikke skrevet helt store ting efter sin udnævnelse. Han var som nævnt 48 år, havde meget at indhente og blev desuden snart barnefader, da Gudrun og han i 1951 og 1953 fik to børn i deres nye hjem i Holte. Hans tilværelse var lykkeligere og mere afvekslende end det lidt munkeagtige liv før og under krigen, men der var ikke så mange timer fri til forskning, og nogen hurtigskriver havde han aldrig været. Han synes at have lidt under en motorisk defekt, som gjorde ham til en elendig maskinskriver og som vel medvirkede til, at han gik over til de små bogstaver allerede 12-15 år før Frischs reform.

Til sin stillingsansøgning 1950 havde Bagge vedlagt et brudstykke af et større arbejde om forudsætningerne for lilberalismen og demokratiet i Danmark. Det blev af udvalget kaldt en helt ny forskningsmåde herhjemme. Det må være den artikel, han to år senere publicerede om den sociale menneske vurderings historie i 1700-tallet, som er en idéhistorisk analyse af det skiftende syn på stand, rang og klasser hos Holberg og nogle samtidige. Det er en god, men knap nok epokegørende artikel. Mere kom der ikke. Hans arkiv viser, at han i 1973 tænkte på at videreføre projektet.

I stedet skrev han det meste af en politisk biografi over J.N. Madvig (1955) som led i en total skildring af denne store filolog, der samtidig var en tænksom nationalliberal politiker af middelsvært kaliber. Bagge brugte her især mandens personlighed som forklaringsgrund til hans adfærd og meninger – i mindre grad politisk fi-

losofi som i Monradstudiet. Han åbnede hermed en ny, supplerende indsigt, men næppe nogen port til studiet af perioden. Dette skete i højere grad med den ypperlige artikel (1963) om nationalisme, antinationalisme og nationalfølelse i det skiftende politiske værdimønster o. 1900. Og fra en anden kant med den ret store artikel om akademikerne i dansk politik i 1800-tallet, der sammenstiller akademikerstandens selv vurdering med kvantitative analyser af dens nedadgående repræsentation på Rigsdagen og placering på indkomstskalaen (1970).

Men det var og blev kun stier i det store terræn. Bagge skrev aldrig en oversigt eller syntese over det stykke af Danmarks historie, han kendte bedre end nogen anden. Nogen oplagt chance og opfordring var der vel knap nok i hans tid, men jeg skal dog nævne, at han i 1949 takkede nej, da Aage Friis bad ham skrive et afsnit til Schultz Danmarkshistorie om tiden 1814-1848 til erstatning af Hans Jensens. Hans begrundelse var, at han ikke kunne gøre det bedre end Hans Jensen.

Selvoervurdering og selvhævdelse lå ikke for ham. Ej heller skænderi og personlige fejder. Han vidste nok, hvor han stod i 30ernes historikerfejde, men ville gerne gøre ret til begge sider og lod det fremgå af sine skrivelser. I samarbejdet på universitetet spillede han også en udglattende rolle i de til tider helt voldsomme modsætninger mellem sine to kolleger. Han var, som det blev sagt om hans far i 1914, af natur en fredens mand, og det eneste, som virkelig kunne kalde ham i krigen, var indtrykket af andres ufredelighed. Det rolige fredelige gemyt havde intet med koldsindighed at gøre.

Bagge var en venlig mand, tilmed charmerende og good company på sin egen stilfærdige og opmærksomme manér og med sin smag for kvalitet i både kulturelle og materielle produkter. Disse menneskelige egenskaber var væsentlige for, at han med sine begrænsninger kunne fylde en vigtig plads i dansk videnskab gennem et lille halvt århundrede. Vi ved alle her, at hans evner og kvaliteter også udmærkede ham som medlem og klasseformand i Videnskabernes Selskab.

Æret være hans minde.

Anvendt materiale

- Dele af Povl Bagges privatarkiv, Rigsarkivet; adgang hertil er givet af fru Mikala Bagge, Lyngø.
- Samtaler med Povl Bagge og Gudrun Bagge.
- Povl Bagges forfatterskab (ved N.F. Christiansen) s. 385-400 i: Festskrift til Povl Bagge 30.11.1972. Videreført s. 109-110 i:
- Mogens Rüdiger: Povl Bagges historiebegreb (speciale udg. som stencil af Hist.Institut ved Kbh. Univ. 1984, 124 s.)
- J. Chr. Manniche: Den radikale historikertradition (1981) s. 364ff
- E. Ladewig Petersen: Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning ca. 1885-1955 (s.138-182 i Hist. Tidsskr. bd. 78/1)
- Inga Floto: Historie. Nyere og nyeste tid (1985) s.174 et passim.
- Linier i dansk historieskrivning i nyere tid (ca. 1890-1950), udg. af Den danske historiske Forening, heri bl.a. bidrag af Povl Bagge om Arup og af E. Stig Jørgensen om Friis.
- Københavns Universitet 1479-1979, X (1980) s. 458-503 af K. Hørby.
- Danmarks historie bd. 10: Historiens historie (1992), s. 283-317 (E. Ladewig-Petersen) et passim.
- E. Stig Jørgensen: Povl Bagge s. 355ff i Biogr. Leks. 1 (1979) samme: Poul Engelstoft s. 196f i Biogr. Leks. 4 (1980).
- Povl Bagge: Povl Engelstoft s. 196f i Biogr. Leks. 4 (1980).
- Povl Bagge: nekrologer i Hist. Tidsskr. over Aage Friis (11/III s. 322-328), Erik Møller (12/I s. 137ff), Hal Koch (12/I s. 504ff), Linvald (12/II s. 178-82), Troels G. Jørgensen (12/III s. 174ff), Fabricius (12/III s. 178-82), Troels G. Jørgensen (12/V s. 436ff).
- Povl Bagge: nekrologer i Oversigt over Det Kgl. Danske Videnskaberne Selskabs Virksomhed over Hal Koch (1963/64 s. 81-93) og H. Hjelholt (1977/78 s. 134-43)

Andre særligt omtalte skrifter af Povl Bagge

- Studier over D.G. Monrads statstanker (disp. 1936, 228 s.).
- Bidrag til den sociale menneskevurderings historie i Danmark under Enevælden (s. 649-92, Hist. Tidsskr. 11/III, 1952).
- Levned og politisk virksomhed, s. 1-184 i: J.N. Madvig I (1955).

- Kap. 6-8 i 3. bog og tillæg (s. 376-453) i: Aa. Friis: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark, IV (1959). Nationalisme, antinationalisme og nationalfølelse i Danmark o. 1900, s. 1-28 i Festskrift til Astrid Friis (1963).
- Akademikerne i danske politik i det 19. årh., s. 423-474 i Hist. Tidsskr. 13/IV (1970).
- Om historieforskningens videnskabelige karakter, s. 355-384 i Hist. Tidsskr. 10/V 1940 (genoptrykt i »Om historieskrivning og historieforskning ... af Kr. Erslev og Povl Bagge« 1978).
- Historiesyn og historieforskning s. 62-85 i: Videnskab og livssyn Mennesket i Tiden VIII (1952).
- Historien og de andre samfundsvidenskaber, s. 452-468 i Hist. Tidsskr. 12/III (1969).
- Anmeldelse af H.P. Clausen: Hvad er historie (1963), s. 147-159 i Hist. Tidsskr. 12/II (1966).